

กระบวนการเลือกที่ตั้งพิพิธภัณฑ์: กรณีศึกษาการออกแบบ พิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ

Museum Site Selection: Case Study of the National Exhibition of Art Museum

ลัษมอน ไมตรีมิตร^{1*}

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Lassamon Maitreemit^{1*}

¹ Faculty of Architecture, Silpakorn University

* Corresponding author, Email: maitreemit_l@silpakorn.edu

Received: 14/09/2023

Revised: 13/10/2023

Accepted: 23/12/2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้ เสนอการศึกษากระบวนการเลือกที่ตั้งพิพิธภัณฑสถาน ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติเนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี วิธีการศึกษาวิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้งกับงานพิพิธภัณฑสถาน ศึกษารูปแบบพิพิธภัณฑสถานในพื้นที่รูปแบบต่าง ๆ และกำหนดหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ที่ตั้งที่เหมาะสม เพื่อนำไปใช้ในโครงการวิจัยดังกล่าว การศึกษาได้ข้อสรุปว่าการออกแบบพิพิธภัณฑสถานมีลักษณะความต้องการใช้งานที่สัมพันธ์กับที่ตั้งอย่างชัดเจน นำมาซึ่งกระบวนการเลือกที่ตั้งที่ต้องพิจารณาใน 2 ประการ คือ 1) การกำหนดรูปแบบพิพิธภัณฑสถานสอดคล้องกับย่านที่ตั้ง หรือการเลือกในระดับมหภาค คือ พิจารณาย่านที่ตั้งที่สัมพันธ์กับรูปแบบพิพิธภัณฑสถานตามความต้องการของโครงการ โดยพิจารณาทั้งเชิงแนวความคิด นโยบายที่เกี่ยวข้องและการเป้าหมายการใช้งาน และ 2) การเลือกที่ตั้งในระดับจุลภาค คือ พิจารณาพื้นที่ที่ตั้งตามหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับงานพิพิธภัณฑสถานและงานภูมิสถาปัตยกรรม โดยมีการกำหนดคุณลักษณะที่จะพิจารณาให้ครอบคลุมทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้ ได้จัดทำเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการเลือกที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑสถานในเอกสาร “คู่มือการร่าง TOR การประกวดแบบอาคารภาครัฐ: เนื้อหาและขั้นตอน” เพื่อประโยชน์ต่อการออกแบบพิพิธภัณฑสถานในลักษณะคล้ายคลึงกันต่อไป

คำสำคัญ: การเลือกที่ตั้งโครงการ, กระบวนการเลือกที่ตั้งโครงการ, เกณฑ์การเลือกที่ตั้งโครงการ, การออกแบบพิพิธภัณฑสถาน, การออกแบบงานภูมิสถาปัตยกรรม

Abstract

This article investigated the process of site selection in museum design under the project to define the Competition Conditions for the National Exhibition of Art Museum to Celebrate Bangkok's 250th Anniversary. The study reviewed related literature on the relationship between museums and sites to understand the characteristics of museums in different locations and the criteria for museum site selection. The information was used for the site selection process of the National Exhibition of Art Museum project. The study found that the site has incredible influences on the characteristics and functions of a museum. Accordingly, the museum site selection process must be addressed in two levels. The first level is to define the museum's characteristics regarding its location. This macro-scale selection considers the concept, the related policies, and the goals of the museum. The second level is the micro-scale site selection linked to the concerns in museology and museum landscape design. The social, economic, and environmental conditions must be equally taken into consideration. The findings of this study will be presented in the Guidelines for Writing Architectural Competition Term of Reference (TOR) for Thai Government Projects.

Keywords: Site Selection, Site Selection Process, Site Selection Criteria, Museum Design, Landscape Architectural Design

1. บทนำ

งานภูมิสถาปัตยกรรมมีบทบาทสำคัญต่องานพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างมาก โดยความสำคัญของงานภูมิสถาปัตยกรรมนั้น เกี่ยวพันกับการเลือกพื้นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ไปจนถึงการออกแบบสภาพแวดล้อมในโครงการ ซึ่งจะช่วยกำหนดทิศทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมและกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ และทั้งหมดเมื่อประกอบกันแล้วจะต้องตอบสนองต่อเป้าหมาย ส่งเสริมภาพลักษณ์ รวมถึงสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์ต่อไปในอนาคต (Johanson, and Olsen, 2010) แต่งานภูมิสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์มักไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการซึ่งเป็นขั้นตอนแรกในการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมในงานพิพิธภัณฑ์ (Paül i Agusti, 2014) การออกแบบพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยนั้น ส่วนมากเป็นการออกแบบในพื้นที่ที่กำหนดมาให้แล้ว หรือโครงการมีข้อจำกัดในการเลือกพื้นที่ตั้งในอุดมคติ เช่น การปรับปรุงอาคารย่านราชดำเนินเป็นพิพิธภัณฑ์และอาคารเพื่อการศึกษาเรียนรู้ คือ อาคารนิทรรศน์ รัตนโกสินทร์ หอศิลป์ร่วมสมัยราชดำเนิน และ หอสมุดเมืองกรุงเทพมหานคร ที่เป็นการกำหนดการใช้งานให้พิพิธภัณฑ์ จากความต้องการของเจ้าของโครงการ (ธนพล วัฒนจินดาเลิศ และเทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2561) ทำให้การศึกษาและออกแบบพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยที่ผ่านมาโดยมาก มักเน้นที่กระบวนการจัดแสดง การส่งเสริมการเรียนรู้ กิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ หรือแม้กระทั่งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์ (กฤตติกา ซาพิมล และ ดิอนา คาซา, 2565)

โครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติเนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี จึงได้ทำการศึกษาระบบการเลือกที่ตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อกำหนดพื้นที่ตั้งที่เหมาะสมสำหรับพิพิธภัณฑ์ตามแผนงาน “พิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ” ภายใต้โครงการจัดตั้งวิทยาลัยสงฆ์ศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ (Thailand Academy of Social Sciences, Humanities and Arts) หรือ “ธัชชา” (TASSHA) ในการนี้บทความเรื่องนี้จะได้นำเสนอส่วนหนึ่งของการวิจัยย่อยเรื่อง “กระบวนการในการเลือกที่ตั้งพิพิธภัณฑ์: กรณีศึกษาโครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาระบบการและเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ ซึ่งจะได้นำไปจัดทำเป็นข้อเสนอแนะในการเลือกที่ตั้งพิพิธภัณฑ์อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันต่อไป

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การออกแบบงานภูมิสถาปัตยกรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สนับสนุนเป้าหมายของโครงการเอื้อต่อการใช้งาน และสร้างสุนทรียภาพ ซึ่งขั้นตอนแรกของการออกแบบงานภูมิสถาปัตยกรรมที่ละเลยไม่ได้คือการเลือกพื้นที่ตั้ง งานศึกษาวิจัยเรื่องนี้ จึงได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้งกับงานพิพิธภัณฑ์ รวมถึงหลักการพิจารณาพื้นที่ตั้งโครงการที่เป็นพื้นฐานในการกำหนดเลือกที่ตั้ง

2.1. ความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับพื้นที่ตั้ง

พื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์มีความสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่งานศึกษาหลายเรื่อง ได้แสดงให้เห็นตรงกันว่า การเลือกที่ตั้งส่งผลกระทบต่อโครงการพิพิธภัณฑ์ในหลายแง่มุม โดยเฉพาะทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ (Masayuki, 2010; Johanson and Olsen, 2010) โดย Rautenstrauch (1974) ได้เสนอแนะให้พิจารณาโดยแยกประเภทของพื้นที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์ตามย่านที่ตั้งออกเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในเมือง (Museums in urban areas) พิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่นอกเมือง (Museums in the countryside) และพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เฉพาะ (Museums attached to a particular site) ตามลักษณะเป้าหมายและความต้องการใช้งานพิพิธภัณฑ์ การศึกษาเรื่องนี้ ได้จัดกลุ่มอธิบายพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบที่ 1 และ 2 รวมถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์ตามที่ตั้ง โดยพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบสุดท้ายคือพิพิธภัณฑ์ที่

ตั้งอยู่ในพื้นที่เฉพาะมักตั้งอยู่นอกพื้นที่เมืองหรือไม่ต้องอิงกับความเป็นเมืองในการสนับสนุนงานพิพิธภัณฑ์ จึงได้อภิปรายร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ในพื้นที่นอกเมือง

2.1.1 พิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในเมือง (Museums in urban areas)

2.1.1.1 ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ต่อเมือง

พิพิธภัณฑ์สำคัญต่อเมืองในหลายมิติ พิพิธภัณฑ์นับเป็นหนึ่งในองค์ประกอบในการพัฒนาเมืองตามแนวทางการพัฒนาเมืองแบบ Creative city เพราะพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งรวบรวมผลงานทางศิลปะและการออกแบบ กระตุ้นให้ประชาคมชาวเมืองรับรู้ถึงบทบาทของงานศิลปะที่มีต่อสังคม และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยรอบ เช่น โครงการพัฒนาเมืองศิลปะโอซาก้า (Sasaki, 2010) พิพิธภัณฑ์จึงมักเป็นตัวเลือกลำดับต้น ๆ ในการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพของชุมชนเมือง โดยเฉพาะในบริบทของเมืองประวัติศาสตร์ ที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมไปควบคู่กับการพัฒนา นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ยังมีบทบาทในการฟื้นฟูเมือง (Urban revitalization) สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนที่กำลังถดถอย เช่น ในกรณีของย่านพิพิธภัณฑ์ในกรุงอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์ และกรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย (Kochergina, 2017) พิพิธภัณฑ์ที่สร้างขึ้นใหม่และแทรกตัวขึ้นในพื้นที่ดั้งเดิม จะทำหน้าที่เป็นจุดดึงดูดความสนใจจากภายนอก เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของเมือง และทำให้เมืองกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง (Tien, 2010)

จากสองกรณีดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พิพิธภัณฑ์เป็นกลไกหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมความเป็นเมืองในหลายมิติ ในการวางแผนจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ จะต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับเมืองเป็นสำคัญ แล้วจึงสะท้อนในลักษณะของโครงการและกลวิธีการออกแบบ (Paül i Agustí, 2014) พิพิธภัณฑ์ที่มุ่งเน้นการรักษาวัฒนธรรม พื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์และสร้างรายได้ให้กับย่านเก่า ก็มักจะเป็นลักษณะของการนำอาคารที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกลับมาใช้อีกครั้ง ในขณะที่พิพิธภัณฑ์ที่ต้องการสร้างจุดสนใจหรือแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ให้กับเมือง ก็มักจะเป็นการนำเสนออาคารใหม่ที่มีความดึงดูดจากการออกแบบ หรืออาจเป็นการผสมผสานทั้งสองกรณี และกำหนดย่านพิพิธภัณฑ์ขึ้นในพื้นที่เมืองเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ต้องการให้พิพิธภัณฑ์ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาในวงกว้าง เช่น การออกแบบย่านพิพิธภัณฑ์ที่กรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน ที่ประกอบด้วยพิพิธภัณฑ์หลากหลายแห่ง ซึ่งในแต่ละแห่งก็จะมีเอกลักษณ์และเงื่อนไขในการออกแบบ และการจัดการต่างกันไป เพื่อให้เกิดกลุ่มพิพิธภัณฑ์ที่เป็นหัวใจของเมือง (Kochergina, 2017)

2.1.1.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์ในบริบทเมืองอาจจัดประเภทได้ดังนี้

1) พิพิธภัณฑ์ในอาคารที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Museum in heritage buildings)

พิพิธภัณฑ์ที่ปรับปรุงจากอาคารประวัติศาสตร์เป็นหนึ่งในแนวทางที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน เพราะอาคารประวัติศาสตร์มักตั้งอยู่ใจกลางเมือง ทำให้ได้เปรียบในการดึงดูดผู้เข้าชมและสะดวกในการเข้าถึง อย่างไรก็ตามยังมีข้อดี-ข้อด้อย อีกหลายอย่างที่ควรพิจารณา เช่น ข้อจำกัดทางกายภาพของอาคารที่สัมพันธ์กับการนำไปใช้ประโยชน์ใช้สอยใหม่ ทุนและค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงและดูแลรักษาอาคาร หรือบทบาทเดิมของอาคารมีความมั่นคง ผู้คนและชุมชนอาจจะไม่ตอบสนองต่อการใช้งานใหม่ อาจต้องใช้เวลาในการปรับเปลี่ยนการรับรู้ของผู้คนให้ยอมรับ

2) อาคารพิพิธภัณฑ์สร้างใหม่ในเมือง (New museum buildings in urban context)

การสร้างอาคารใหม่สำหรับเป็นพิพิธภัณฑ์มีข้อดีหลายประการ เช่น การสร้างแรงบันดาลใจใหม่หรือการสร้างพื้นที่เฉพาะให้กับกิจกรรมใหม่ที่อาคารอนุรักษ์ไม่อาจรองรับได้ อาคารพิพิธภัณฑ์ที่สร้างขึ้นใหม่นั้นจะต้องสอดคล้องกับบริบทของเมือง อาจโดดเด่นหรือกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อม และยังต้องมีค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างและดูแลที่เหมาะสม นอกจากนี้ สถานที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ก็มีส่วนสำคัญอย่างมากในการตัดสินใจเลือกสร้างอาคารใหม่ หากพิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมเดิมอยู่แล้ว การจะสร้างสรรคอาคารใหม่เพื่อการใช้งานใหม่จำเป็นจะต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วน เพราะอาจกระทบกับคุณค่าเดิมของพื้นที่

3) ย่านพิพิธภัณฑ์ (Museum quarter)

ย่านพิพิธภัณฑ์หรือ Museum quarter เป็นผลผลิตของความเคลื่อนไหวทางการออกแบบและวางผังเมืองที่ต้องการจะรื้อฟื้นชีวิตและคุณค่าทางเศรษฐกิจของเมืองเก่าหลายแห่ง (Kochergina, 2017) การปรับเปลี่ยนย่านประวัติศาสตร์ภายในเมืองให้ทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์ นับเป็นกลยุทธ์สำคัญหนึ่งที่กระตุ้นให้การพัฒนาเมืองเป็นไปตามแนวทางที่วางไว้ การสร้างย่านพิพิธภัณฑ์ในเมืองนี้เป็นที่นิยมในช่วงศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา กล่าวคือ มีการเปลี่ยนพื้นที่ศูนย์กลางในเมืองหลายแห่งให้ทำหน้าที่รักษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมพิพิธภัณฑ์กับผู้คนและพื้นที่เมืองผ่านการออกแบบสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่รวมสถาปัตยกรรมหลายรูปแบบในพื้นที่เมืองกับพื้นที่สาธารณะเข้าด้วยกัน และสอดแทรกกิจกรรมใหม่ เช่น การท่องเที่ยว ให้सानเข้าไปกับการใช้ชีวิตเดิม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนร่วมด้วย (Tien, 2010)

การออกแบบพิพิธภัณฑ์ในลักษณะนี้ มีความแตกต่างจากแนวคิดพิพิธภัณฑ์เดิมที่เน้นการออกแบบตัวอาคารเพื่อเก็บรักษาและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของชุดของสะสม (Collection) แต่ตัวอาคารพิพิธภัณฑ์ในลักษณะนี้ทำหน้าที่เป็นตัวบันทึกและบอกเล่าเรื่องราวด้วยตัวเอง จึงมีความเหมาะสมที่จะเป็นโครงการที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่หลากหลาย แตกต่างจากพิพิธภัณฑ์เพื่อการจัดแสดงในรูปแบบอื่น

2.1.2 พิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่นอกเมือง (Museums in the countryside)

2.1.2.1 ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ต่อพื้นที่นอกเมือง

พิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่นอกเขตพื้นที่เมืองตามที่ Rautenstrauch (1974) ได้จัดประเภทไว้แบ่งออกเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นจุดสนใจแห่งใหม่ในพื้นที่นอกเมือง หรือพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เฉพาะ เช่น พื้นที่การค้นพบทางโบราณคดี หรือ พื้นที่ที่มีคุณสมบัติเฉพาะที่ต้องการการจัดการแบบพิพิธภัณฑ์ ซึ่งพิพิธภัณฑ์ในลักษณะนี้ บางครั้งเรียกว่า Site museum เช่นในทัศนะของ UNESCO World Heritage Management ทำหน้าที่ส่งเสริมคุณค่าของพื้นที่ผ่านกลไกของการเป็นพิพิธภัณฑ์ (Sae-Wang, 2017)

นอกเหนือไปจากการสร้างความเข้มแข็งให้กับพื้นที่ที่มีอยู่เดิมหรือรักษาของเดิมไว้ พิพิธภัณฑ์ยังสามารถชี้นำให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางใหม่ ๆ การเสนอพิพิธภัณฑ์ลงในพื้นที่ที่ต้องการการพัฒนาอาจกระตุ้นเศรษฐกิจและการเติบโตของพื้นที่ได้ เช่นในกรณีของพิพิธภัณฑ์นอกพื้นที่เมืองในประเทศกรีซ (Loukia and Amalia, 2015) ในอีกรูปแบบหนึ่ง พิพิธภัณฑ์ในพื้นที่นอกเมือง ยังทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์จุดหมายปลายทาง (Museum destination) ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของพื้นที่ได้ (ฐาปกรณ์ ทองคำนุช, เกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์ และอรพรรณ ศิริสวัสดิ์ อภิษยกุล, 2564)

2.1.2.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์นอกบริบทเมืองอาจจัดประเภทได้ดังนี้

1) พิพิธภัณฑ์เฉพาะพื้นที่ (Museum attached to particular site)

พิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เฉพาะนั้น ต้องการคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ตั้ง และมีเงื่อนไขของตำแหน่งที่ตั้งเป็นตัวกำหนดการสร้างพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง ที่ก่อตั้งขึ้น ณ หลุมขุดค้นทางโบราณคดีบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี หรือพิพิธภัณฑ์ที่มีความต้องการบริบทที่มาส่งเสริมการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติชวาโนไทย จังหวัดสุพรรณบุรี ที่เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศไทย หรือพิพิธภัณฑ์เฉพาะถิ่นอื่น ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครประจําเขต

2) อาคารพิพิธภัณฑ์สร้างใหม่นอกเมือง (New museum buildings in peripheral context)

พิพิธภัณฑ์ที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ใหม่ ๆ แม้จะคำนึงถึงบริบทของสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ แต่ตัวโครงการพิพิธภัณฑ์มุ่งเน้นให้เกิดการใช้งานใหม่ หรืออาคารรูปแบบใหม่ในพื้นที่

3) กลุ่มอาคารพิพิธภัณฑ์ (Museum complex, Museum island, Museum campus)

พิพิธภัณฑ์ในลักษณะนี้ เป็นการสร้างศูนย์กลางการเรียนรู้แห่งใหม่ในพื้นที่ที่รองรับการขยายตัวในภายภาคหน้า ตัวอย่างที่สำคัญ คือ Museum campus ที่เมืองชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการศึกษาของเมือง ในขณะเดียวกันก็สร้างจุดหมายใหม่ของการเรียนรู้ ในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างย่านที่ตั้งกับรูปแบบพิพิธภัณฑ์จะเห็นได้ว่า ลักษณะที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ในระดับย่านนั้นเป็นภาพสะท้อนของเป้าหมายและความต้องการการใช้สอยของโครงการพิพิธภัณฑ์ที่จะเกิดขึ้น และทำหน้าที่กำหนดลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์ ซึ่ง Rautenstrauch (1974) ให้นิยามการเลือกย่านที่ตั้งในรูปแบบนี้ว่า เป็นการพิจารณาที่ตั้งในระดับมหภาค (Macro scale) และควรถูกพิจารณาเป็นลำดับแรก

2.2. หลักการพิจารณาที่ตั้งโครงการ

กระบวนการเลือกที่ตั้งโครงการมีหลักเกณฑ์และขั้นตอนตามเงื่อนไขหลายประการ ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล (2562) ผู้เขียนหนังสือ *การเลือกที่ตั้งโครงการ* เสนอแนะว่า ในการพิจารณาเลือกพื้นที่ตั้งโครงการโดยทั่วไป ควรคำนึงถึงปัจจัยหลายประการ คือ วัตถุประสงค์ของโครงการ คุณลักษณะของที่ตั้ง ปัจจัยทางด้านราคาและการลงทุน และปัจจัยทางด้านกฎหมาย ซึ่งในเรื่องของคุณลักษณะของที่ตั้ง สามารถแยกย่อยออกได้เป็นลักษณะทางธรรมชาติของที่ตั้ง การใช้ประโยชน์ที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง โครงสร้างพื้นฐาน ประวัติศาสตร์และความหมาย รวมถึงมุมมองและทัศนียภาพ โดยสรุป ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการสำรวจบริบทและสภาพปัจจุบันของพื้นที่แบ่งได้เป็น 3 หัวข้อหลัก คือ ลักษณะทางธรรมชาติของพื้นที่ ลักษณะทางวัฒนธรรม และลักษณะทางการรับรู้ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาโครงการออกแบบในพื้นที่ต่อไป

ในกรณีที่โครงการมีลักษณะความต้องเฉพาะ เงื่อนไขในการเลือกที่ตั้งโครงการจะมีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้นตามไปด้วย ดังตัวอย่างกรณีโครงการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2542) ได้เสนอพิจารณาปัจจัยหลัก 3 ประการในการเลือกที่ตั้งโครงการ คือ ความเหมาะสมทางสถาปัตยกรรม ความเหมาะสมทางวิศวกรรม และความเหมาะสมทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในแต่ละปัจจัยมีรายละเอียดปลีกย่อยดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายละเอียดของการเลือกที่ตั้งโครงการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่

ความเหมาะสมทางสถาปัตยกรรม	ความเหมาะสมทางวิศวกรรม	ความเหมาะสมทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม
- ความเหมาะสมของที่ตั้งและการได้ที่ดินนั้นมา - ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม - ความสะดวกปลอดภัยในการจราจรขนส่ง - ความสะดวกปลอดภัยในสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ - ความสะดวกปลอดภัยในการป้องกันภัยจากอุบัติเหตุ เช่น น้ำท่วม, แผ่นดินไหว	- ความมั่นคงแข็งแรงพื้นฐาน - ความประหยัด - การใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า	- ขนาดของการใช้ต้องประมาณในการก่อสร้าง การจัดเตรียมสาธารณูปโภค - ความเหมาะสมในการลงทุน พัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ความเหมาะสมทางการขยายตัว

(ปรับปรุงจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2542). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่องการสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่, กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.)

ตารางที่ 1 รายละเอียดของการเลือกที่ตั้งโครงการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ (ต่อ)

ความเหมาะสมทางสถาปัตยกรรม	ความเหมาะสมทางวิศวกรรม	ความเหมาะสมทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม
- ความสะดวกปลอดภัยในการป้องกันปัญหาอันเกิดจากการชุมนุม หรือต่อต้านการก่อการร้าย		

(ปรับปรุงจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2542). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่องการสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่, กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.)

จากตารางดังกล่าวพบว่า 3 ปัจจัยหลักในการเลือกที่ตั้งโครงการรัฐสภาแห่งใหม่ มีความแตกต่างจากข้อเสนอของชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล (2019) แต่เน้นให้เห็นถึงความต้องการเฉพาะของโครงการก่อสร้างรัฐสภา ที่พิจารณาปัจจัยทางความปลอดภัยและความมั่นคงของรัฐ ความเป็นไปได้ของโครงการและเงื่อนไขทางเศรษฐศาสตร์เป็นสำคัญ โดยปัจจัยด้านการรับรู้ ชุมชนรอบข้าง และธรรมชาติของพื้นที่ เป็นเพียงปัจจัยรอง จึงอาจกล่าวได้ว่าเงื่อนไขและปัจจัยในการพิจารณาเลือกที่ตั้งนั้นแตกต่างออกไปตามแต่ละโครงการ

ในบริบทของโครงการออกแบบพิพิธภัณฑ์ การพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการมีประเด็นที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติม นั่นคือความสามารถของพื้นที่ตั้งในการตอบสนองต่อความต้องการของโครงการพิพิธภัณฑ์ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากการพิจารณาพื้นที่ตั้งโครงการโดยทั่วไป คือ สนใจในเงื่อนไขของการจัดการพิพิธภัณฑ์ และความเป็นไปได้ของโครงการในทางเศรษฐศาสตร์ โดย Silberberg (2012) ได้เสนอแนะรายละเอียดในการพิจารณาดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รายละเอียดการพิจารณาเลือกที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์โดย Silberberg (2012)

เงื่อนไขของงานพิพิธภัณฑ์ (Museological criteria)
- ขนาดของพิพิธภัณฑ์ - ความเป็นไปได้ในการก่อสร้าง - ความสอดคล้องของเป้าหมายของโครงการกับบริบทของสังคม - ความสามารถในการรองรับการจัดเก็บและการจัดการวัตถุพิพิธภัณฑ์ - สิ่งสนับสนุนอื่น ๆ เช่น ความปลอดภัยของพื้นที่
เงื่อนไขทางเศรษฐศาสตร์ (Economic considerations)
- การรับรู้และความดึงดูดของโครงการต่อผู้ชม - การเข้าถึง เส้นทางคมนาคม - ต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ ประกอบด้วยต้นทุนในการก่อสร้างและการบริหารจัดการโครงการ

(ปรับปรุงจาก Silberberg, T. (2012). *Manual of Museum Planning: Sustainable Space, Facilities, and Operations*. Maryland, AltaMira Press.)

ตารางที่ 2 รายละเอียดการพิจารณาเลือกที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์โดย Silberberg (2012) (ต่อ)

เงื่อนไขทางเศรษฐศาสตร์ (Economic considerations)
- กลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย - ความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาพื้นที่ของภาครัฐ - อัตลักษณ์ของโครงการ - ความเหมาะสมในการลงทุน - ความสามารถในการบริหารจัดการ

(ปรับปรุงจาก Silberberg, T. (2012). *Manual of Museum Planning: Sustainable Space, Facilities, and Operations*. Maryland, AltaMira Press.)

จากข้อเสนอของ Silberberg (2012) เรื่อง The Site Selection Process ในหนังสือ *Manual of Museum Planning: Sustainable Space, Facilities, and Operations* จะเห็นได้ว่า ในฐานะของภัณฑารักษ์ หลักในการเลือกที่ตั้งพิพิธภัณฑ์เน้นไปในเรื่องของการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับ Rautenstrauch (1974) ที่เสนอแนะเงื่อนไขในการพิจารณาตามเงื่อนไขของงานพิพิธภัณฑ์เป็นหลัก ดังตารางที่ 3 โดยเขาเรียกรายละเอียดที่ตั้งเหล่านี้ว่าเป็นข้อพิจารณาที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ในระดับจุลภาค (Micro-scale) ซึ่งจะต้องสอดคล้องและส่งเสริมกับรายละเอียดในระดับมหภาค (Macro-scale) คือ การพิจารณาย่านที่ตั้งและรูปแบบพิพิธภัณฑ์ตามลักษณะที่ตั้งที่สอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ 2.1

ตารางที่ 3 เงื่อนไขในการพิจารณาเลือกที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ของ Rautenstrauch (1974)

เงื่อนไขในการพิจารณาที่ตั้งพิพิธภัณฑ์
- กิจกรรมภายในของพิพิธภัณฑ์ ความต้องการพื้นที่ใช้สอย และลักษณะสิ่งสาธารณูปโภค สาธารณูปการ - กิจกรรมสาธารณะของพิพิธภัณฑ์ และความสัมพันธ์ของพิพิธภัณฑ์กับองค์กรทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง - ตำแหน่งและสถานะของพิพิธภัณฑ์ ภูมิประเทศ และการใช้ที่ดินบริเวณรอบข้าง - กลุ่มเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้องในงานพิพิธภัณฑ์ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนรอบข้าง - การบรรลุตามเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์และแนวทางในการบรรลุผลซึ่งรวมถึงการพิจารณาข้อจำกัดและงบประมาณ

(ปรับปรุงจาก Rautenstrauch, B. (1974). Siting: Study and Choice of the Site. *Museum International* 26(3-4): 135-156.)

การศึกษาแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการเลือกที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์ จึงสรุปหลักในการเลือกที่ตั้งโครงการได้เป็น 2 ประการ คือ ประการแรก การเลือกที่ตั้งในระดับย่านหรือการเลือกในเชิงมหภาค (Macro-scale) จะต้องพิจารณาแนวคิด เป้าหมายและความต้องการหลักของโครงการเป็นสำคัญ โดยสะท้อนในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ตามที่ตั้งกับผลกระทบของพิพิธภัณฑ์ที่เกิดกับย่านและชุมชนในวงกว้าง ประการที่สอง การเลือกที่ตั้งในระดับพื้นที่หรือการเลือกในเชิงจุลภาค

(Micro-scale) โดยคำนึงถึงรายละเอียดของงานพิพิธภัณฑสถานในระดับปฏิบัติการ กิจกรรมภายในและสาธารณะของโครงการชุมชนรอบข้าง รวมไปถึงลักษณะพื้นที่และการใช้สอยพื้นที่ในบริเวณย่านที่ตั้ง และต้องคำนึงถึงพื้นฐานงานวางผังบริเวณและออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ดังที่ได้อภิปรายมาแล้ว ข้อเสนอจากการศึกษาแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องนี้จะนำไปพัฒนาเป็นเครื่องมือในการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการของโครงการออกแบบพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติฯ ต่อไป

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษาเรื่องนี้เป็นการวิจัยเพื่อค้นหากระบวนการและเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติฯ ด้วยการสร้างหลักการกำหนดเลือกพื้นที่พิพิธภัณฑสถานใน 2 ระดับ ตามที่ได้จากการศึกษาวรรณกรรมแล้วนำมาทดลองใช้ในโครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบ พิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติเนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี นับเป็นการวิจัยทางสถาปัตยกรรมเชิงประยุกต์ที่ใช้กลยุทธ์ในการวิจัยที่หลากหลาย การศึกษามีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการเลือกที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑสถาน จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
2. สร้างกระบวนการและกำหนดเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑสถานจากระดับมหภาคสู่ระดับจุลภาค โดยประยุกต์จากข้อมูลเสนอแนะจากการศึกษาในข้อ 1
3. คัดเลือกที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติฯ ด้วยกระบวนการที่ออกแบบไว้แล้วในข้อ 2 และทำการศึกษาค้นคว้าพื้นที่ตั้งเพื่อยืนยันผลการเลือกพื้นที่
4. ถอดบทเรียนจากการดำเนินการวิจัยเพื่อสร้างข้อเสนอแนะและแนวทางการเลือกที่ตั้งโครงการอื่น ๆ ในอนาคต โดยจัดทำเป็น “คู่มือการร่าง TOR การประกวดแบบอาคารภาครัฐ: เนื้อหาและขั้นตอน” เพื่อเผยแพร่ต่อไป

4. ผลการวิจัย : การเลือกที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติฯ

การดำเนินการวิจัยเป็นการศึกษาการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติฯ ซึ่งได้ผลการศึกษาสรุปเป็น 2 ขั้นตอน โดยขั้นตอนแรกเป็นการเลือกรูปแบบของพิพิธภัณฑสถานตามความสัมพันธ์กับพื้นที่ตั้งในระดับย่านโดยพิจารณาแนวคิด เป้าหมายและความต้องการของโครงการ และขั้นตอนที่สองเป็นการเลือกที่ตั้งโครงการในระดับพื้นที่ โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์งานพิพิธภัณฑสถานและงานภูมิสถาปัตยกรรม ดังจะอภิปรายต่อไป

4.1. การประเมินการเลือกรูปแบบพิพิธภัณฑสถานสัมพันธ์กับที่ตั้งโครงการ

จากเป้าหมายและความต้องการของโครงการ งานศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติฯ จึงได้พิจารณาเปรียบเทียบรูปแบบและที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานใน 2 ลักษณะระหว่าง 1) การปรับอาคารอนุรักษ์เป็นพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติฯ ในย่านเก่า ที่มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปกรรมในพื้นที่เมือง และ 2) การรวมกลุ่มพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอื่น ๆ ที่เน้นการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในพื้นที่ส่วนขยายนอกเมืองเพื่อหาข้อสรุปของแนวทางในการพิจารณาที่ตั้งโครงการ มีย่านพื้นที่ตั้งในเมืองและนอกเมืองดังนี้

4.1.1 การปรับอาคารอนุรักษ์เป็นพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติฯ ในย่านเก่า (Museum in heritage buildings)

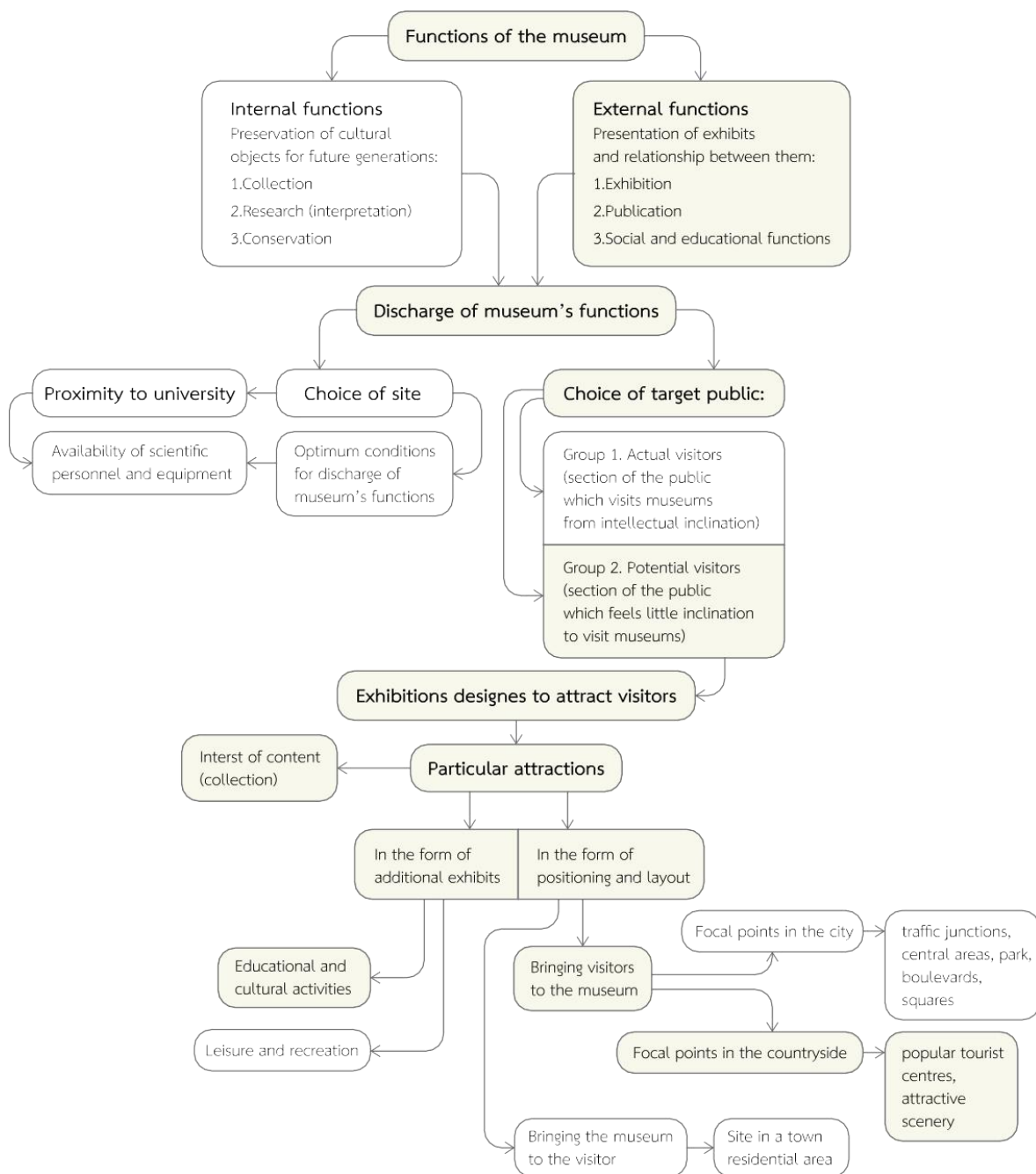
พื้นที่ย่านเก่าของกรุงเทพมหานครมีความสอดคล้องกับกลุ่มการเคลื่อนไหวทางศิลปกรรมสมัยใหม่ในยุคแรกของประเทศไทย ในบริบทของการศึกษาศิลปกรรมในมหาวิทยาลัยและการจัดการประกวดศิลปกรรมแห่งชาติ โดยมีมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยทางศิลปะแห่งแรกของประเทศไทยเป็นศูนย์กลางและเป็นผู้ดำเนินการจัดการประกวดงานศิลปกรรมแห่งชาติขึ้นทุกปีในช่วงเดือนมีนาคม ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์ถนนเจ้าฟ้า ซึ่งอยู่ภายในพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ของเกาะรัตนโกสินทร์ บริเวณศูนย์กลางเมืองกรุงเทพมหานคร

4.1.2 การรวมกลุ่มพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมกับพิพิธภัณฑ์แห่งชาติอื่น ๆ (New museum building in a museum complex)

กลยุทธ์ในการส่งเสริมการขยายตัวทางการศึกษา การพัฒนาพื้นที่ และ/หรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศไทย มีด้วยกันหลายรูปแบบ การสร้างศูนย์กลางแห่งใหม่เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ในกรณีของการพัฒนาทางการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศ ได้มีการสร้างพื้นที่เทคโนโลยีขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของสร้างสรรค์งานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี ข้อดีที่เกิดขึ้น คือ การสร้างกลุ่มความร่วมมือขององค์กรเพื่อการศึกษา มีการจัดระบบการจัดการที่มีขนาดใหญ่และมีประสิทธิภาพ เกิดการแบ่งปันทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาร่วมกัน ซึ่งในศูนย์กลางความก้าวหน้าแห่งใหม่นี้ ยังมีพื้นที่ของการเรียนรู้ภายใต้การดูแลขององค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ (อพวช.) ที่ส่งเสริมงานด้านพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทยอีกด้วย

กระบวนการในการเลือกที่ตั้ง อ้างอิงจากแผนผังแนวคิดในการเลือกที่ตั้งโครงการที่เสนอแนะโดย Rautenstrauch (1974) ในเอกสาร Siting: Study and Choice of the Site โดยกำหนดรายละเอียดการเลือกรูปแบบและที่ตั้งดังภาพที่ 1 (ในพื้นที่แนบ) การเลือกพื้นที่โครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติฯ พิจารณาถึงการเป็นโครงการที่ดำเนินการภายใต้ นโยบายของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม มีเป้าหมายเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ในระดับชาติ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางแนวความคิดในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมและแนวทางการบริหารจัดการงานศิลปกรรมในระดับประเทศ การเลือกรูปแบบและพื้นที่ที่ตั้งมุ่งเน้นให้เป็นโครงการส่งเสริมการศึกษาของคนทุกกลุ่ม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ต่อยอดจากความรู้เดิม มีรูปแบบอาคารแสดงถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความต้องการเชื่อมต่อกับวิทยาศาสตร์ และต้องรองรับการขยายตัวของโครงการในอนาคต จึงกำหนดให้เป็นกลุ่มพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่นอกเมือง (Museum campus in the country side) เป็นอาคารสร้างใหม่ที่ทำหน้าที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Museum destination) (ฐาปกรณ์ ทองคำนุช, เกษวดี พุทธิภูมิพิทักษ์ และอรรพรรณ ศิริสวัสดิ์ อภิขยกุล, 2564)

ในการศึกษาเรื่องนี้ เมื่อพิจารณาแนวคิด เป้าหมายและความต้องการของโครงการจัดตั้งวิทยสถานสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ (Thailand Academy of Social Sciences, Humanities and Arts) หรือ “อีซซา” (TASSHA) ที่มีดำริจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติฯ ขึ้น เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี ภายใต้การดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยศิลปากร พบว่า มีเป้าหมายสำคัญประการหนึ่ง คือ เป็นสถานที่ที่ส่งเสริมความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะและวิทยาศาสตร์ ตามนโยบายของสำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ที่มุ่งผลักดันให้มรดกทางวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีให้สามารถประยุกต์เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายและพันธกิจหลักที่มีผลต่อการกำหนดที่ตั้งและรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติฯ คือ โครงการพิพิธภัณฑ์แห่งใหม่จะเป็นสถานที่รวบรวมข้อมูลทางด้านศิลปกรรมที่สำคัญของชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปกรรมแห่งใหม่ของสังคมไทย ซึ่งแสดงออกถึงหลักหมายสำคัญของการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของประเทศ ในระบบนิเวศนวัตกรรม (Innovation ecosystem) ที่เอื้อให้ผู้มีบทบาทสำคัญ เช่น สถาบันวิจัย สถาบันอุดมศึกษา นักลงทุน บริษัทรายใหญ่ วิชาขนาดกลางและขนาดย่อม รวมถึงวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup) เป็นต้น มีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดเทคโนโลยี และนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

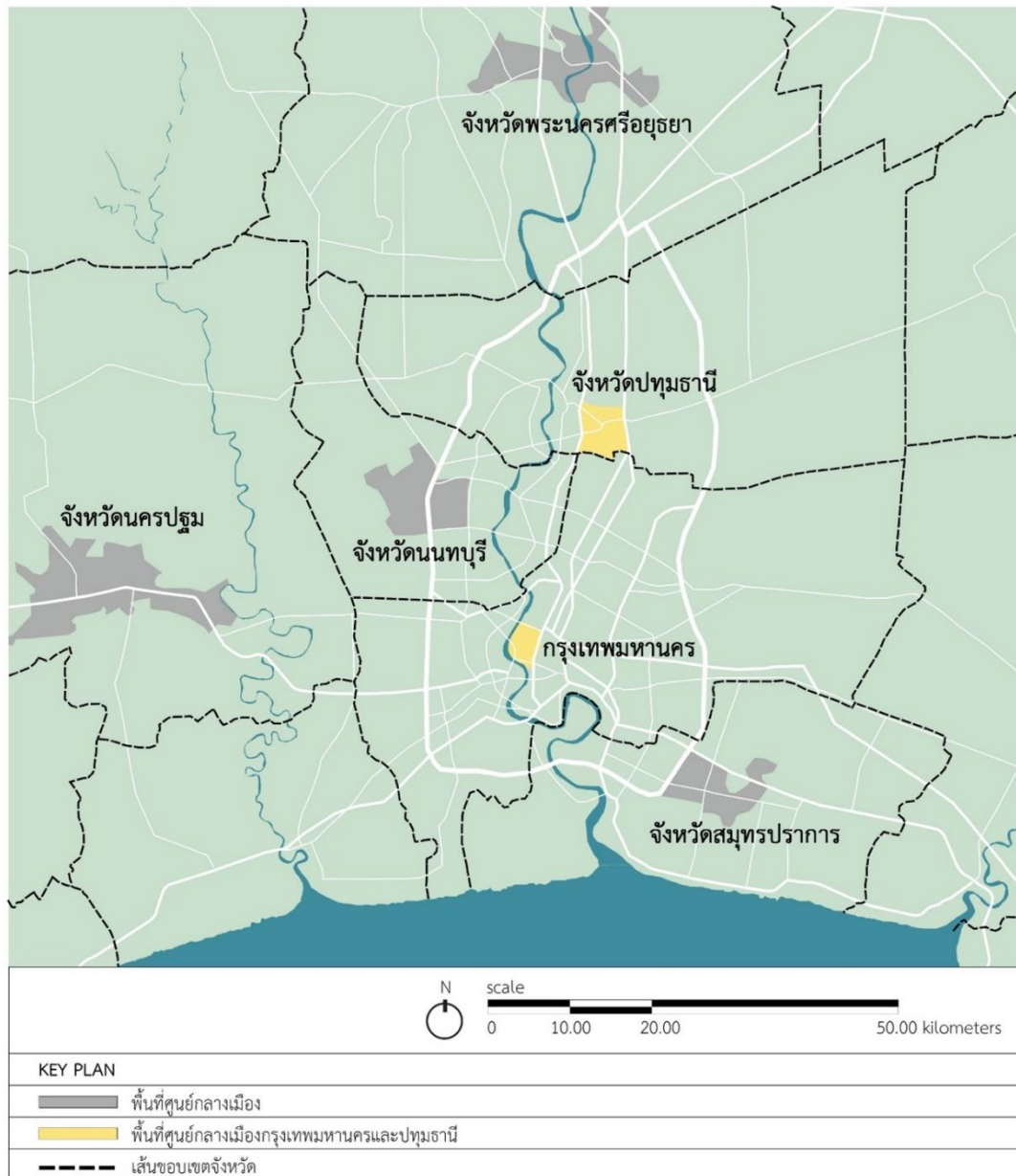
ภาพที่ 1 แผนผังแสดงแนวทางการตัดสินใจเลือกที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ
ที่มา : ปรับปรุงจากแผนภาพการเลือกที่ตั้งใน Rautenstrauch, B. (1974). Siting: Study and Choice of the Site. Museum International, 26 (3-4): 136.

แม้ทำเลที่ตั้งในย่านเก่าของกรุงเทพมหานครจะสอดคล้องกับแนวคิดการส่งเสริมศิลปกรรมของชาติที่มีความเป็นมาอันยาวนาน หากแต่ว่าพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ มุ่งเน้นเป้าหมายเพื่อขยายผลกระทบของศิลปกรรมไปสู่สังคมในวงกว้าง และยังขยายต่อไปยังความร่วมมือกับงานทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือในการนำเสนอผลงานศิลปะ โดยเฉพาะในการสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ อันเป็นจุดหมายหลักในแผนยุทธศาสตร์

ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2562) การเลือกที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติฯ เล็งเห็นว่าประเทศไทยมีกลุ่มอาคารพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ที่จัดตั้งขึ้นในวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกัน โครงการวิจัยนี้ จึงเสนอแนะให้เลือกที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติฯ เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ส่วนต่อขยายทางการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ณ จังหวัดปทุมธานี

พื้นที่ที่มีความเหมาะสมในระดับย่านที่ตั้งคือ โครงการเทคโนโลยีและองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ (อพวช.) โครงการนี้ก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนให้มีการเร่งรัดสร้างสรรค์งานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้กับหน่วยงานหลักของประเทศในการรับรองการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศ เทคโนโลยีทำหน้าที่เป็นเสมือนชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่ประกอบด้วยหลายหน่วยงาน รวมถึงองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ (อพวช.) ที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อนำเสนอความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อภาคประชาชน มีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนา และจัดการพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ประกอบด้วย พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา พิพิธภัณฑ์เทคโนโลยีสารสนเทศ และพิพิธภัณฑ์พระรามเก้า ซึ่งทั้งหมดทำหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้กับประชาชนผ่านศิลปะของกระบวนการนำเสนอ และการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์ที่นับเป็นศิลปะแขนงหนึ่ง

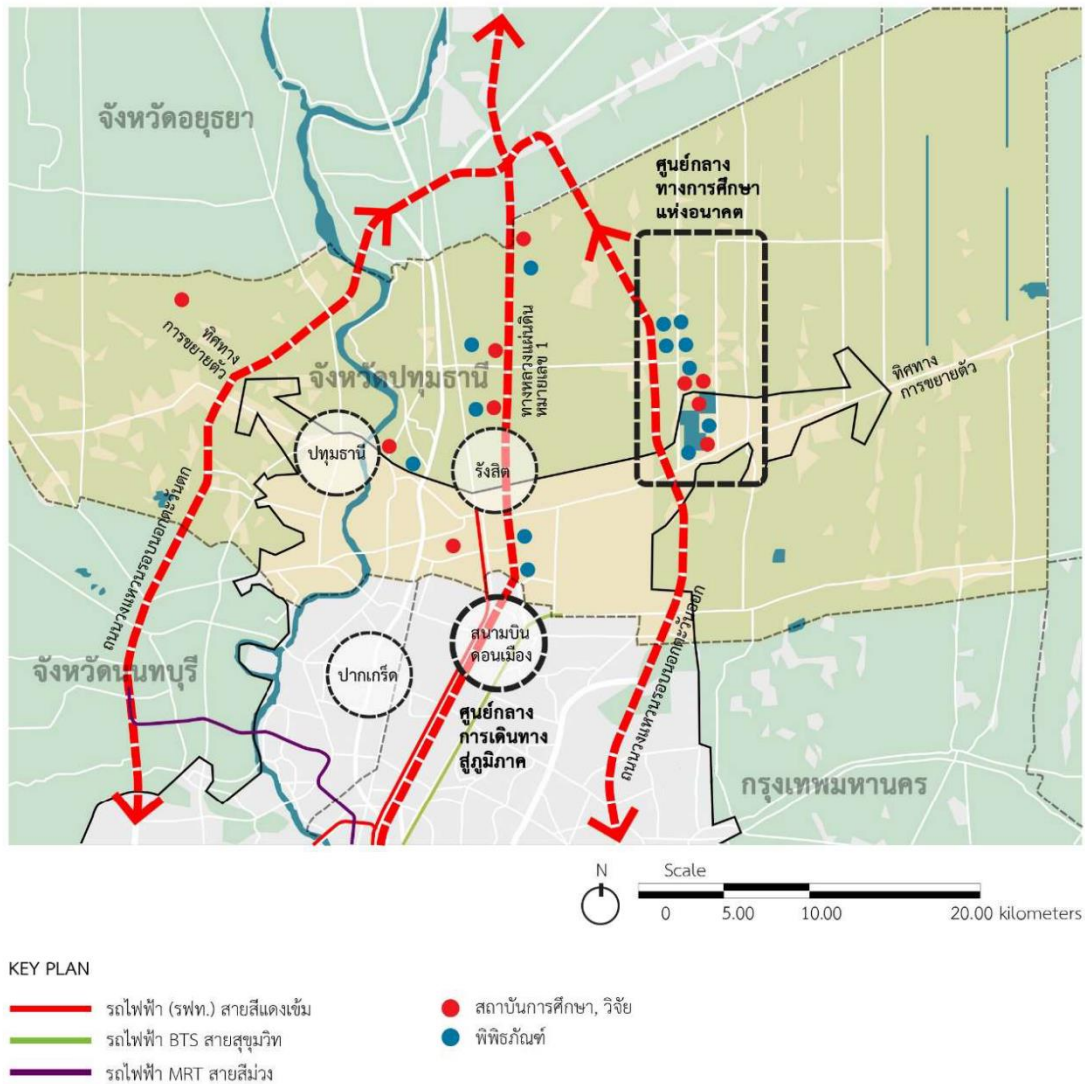
ในการนี้ กรมธนารักษ์ได้อนุญาตให้กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ใช้ที่ราชพัสดุแปลงที่ 567 และ 568 บริเวณตำบลคลองห้า อำเภอกลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์ มีเนื้อที่รวมทั้งหมด 574 ไร่ 1 งาน 70 ตารางวา พื้นที่โดยรอบของเทคโนโลยี ประกอบด้วยสถานศึกษาและสถานที่ราชการหลายแห่งดังภาพที่ 3 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการขยายศูนย์กลางทางการศึกษาเรียนรู้ของไทยออกไปยังส่วนภูมิภาค เมื่อพิจารณาบริเวณย่านที่ตั้ง พบว่านโยบายของพื้นที่ส่งเสริมโอกาสในการขยายตัว ตามข้อกำหนดกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2558 พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดปทุมธานีได้กำหนดให้เป็นที่ดินประเภทชุมชนเพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองในอนาคต การก่อสร้างโครงการที่ส่งเสริมกิจกรรมสาธารณะเช่นโครงการพิพิธภัณฑ์มีผลดีกับการขยายตัวของเมืองเป็นอย่างยิ่ง จึงนับได้ว่าโครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติมีความสัมพันธ์กับนโยบายการพัฒนาพื้นที่ภายในย่าน และส่งเสริมพื้นที่ข้างเคียง

ภาพที่ 2 แผนผังแสดงการเปรียบเทียบพื้นที่ตั้งทั้ง 2 ย่าน คือ เมืองกรุงเทพมหานครและจังหวัดปทุมธานี
ที่มา: โครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ
เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี

ภาพที่ 3 แผนผังแสดงโครงการสำคัญในย่านที่ตั้งโครงการ บริเวณคลองห้า จังหวัดปทุมธานี
 ที่มา: โครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติฯ
 เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี

ภาพที่ 4 แสดงแนวโน้มนการพัฒนาพื้นที่จังหวัดปทุมธานี

ที่มา: โครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ
เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี

4.2. การประเมินเลือกที่ตั้งโครงการโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์งานพิพิธภัณฑ์และงานภูมิสถาปัตยกรรม

หลังจากที่ทำการกำหนดย่านที่ตั้งและรูปแบบพิพิธภัณฑ์ที่เหมาะสมแล้ว โครงการวิจัยฯ ได้ทำการเลือกพื้นที่ตั้งจำนวน 3 พื้นที่ที่มีขนาดใกล้เคียงกันในบริเวณย่านที่ตั้ง¹ และกำหนดเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ตั้งอาคารพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ เพื่อประเมินพื้นที่โดยออกแบบตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขต่าง ๆ หัวข้อที่นำมาพิจารณาประกอบด้วย ขนาดและสัดส่วนพื้นที่ ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมเดิมภายในพื้นที่ ลักษณะพื้นที่โดยรอบ อาคารข้างเคียง การใช้งานพื้นที่เดิม ความสะดวกปลอดภัยในพื้นที่ ความครบครันของระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การรับรู้พื้นที่โครงการ ความสะดวกในการเข้าถึง และโอกาสในการขยายตัว โดยในแต่ละหัวข้อมีคุณสมบัติที่นำมาพิจารณาใน 3 ด้าน คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ดังตารางที่ 4

¹ พื้นที่ตั้งทั้ง 3 บริเวณดังกล่าวไม่อาจเปิดเผยได้เนื่องจากจะใช้เป็นพื้นที่ตั้งโครงการประกวดแบบในอนาคต

จากตารางจะเห็นว่า ในทางสังคม โครงการพิจารณาเลือกที่ตั้งจากความสามารถในการส่งเสริมสถาปัตยกรรม ผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการต่ออาคารโดยรอบ ความเกี่ยวข้องของพื้นที่กับเป้าหมายการพัฒนาโครงการในระดับผังเมือง การพัฒนาทางสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การติดต่อสื่อสารกับภายนอกโครงการ การเข้าถึงของกลุ่มเป้าหมาย และความสามารถในการส่งเสริมกิจกรรมอื่น ๆ หรือการขยายตัวทางกิจกรรมและโครงการภายในพืชรหัส ในทางเศรษฐกิจ มีการพิจารณา ปริมาณพื้นที่ก่อสร้างได้ ค่าใช้จ่ายในการพัฒนาพื้นที่ เช่น ตัดถมดิน การปรับสภาพพื้นที่ ข้อจำกัดในการก่อสร้าง ค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งพื้นที่ ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการโครงการ ความดึงดูดกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับโอกาสที่มาของรายได้ และโอกาสในการขยายตัวทางธุรกิจของพืชรหัส และในทางสิ่งแวดล้อม พิจารณาจากการควบคุมความหนาแน่นของพื้นที่ คุณค่าทางนิเวศวิทยาของพื้นที่ที่จะถูกทำลายลง และ/หรือถูกส่งเสริม คุณลักษณะของสภาพภูมิอากาศจุลภาค (Micro climate) ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดกับพื้นที่ และความเสี่ยงต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น น้ำท่วม มลพิษ โดยทุกเงื่อนไขที่นำมาพิจารณาที่ตั้งพืชรหัสศิลปกรรมแห่งชาติ นี้ ผ่านการทบทวนร่วมกันระหว่างกลุ่มนักวิจัยเพื่อเลือกเฉพาะเงื่อนไขที่จำเป็น ซึ่งในการศึกษาที่ตั้งพืชรหัสศิลปกรรมแห่งชาติ มีเงื่อนไขทั้งหมด 20 ประการ แบ่งเป็นทางสังคม 7 ประการ ทางเศรษฐกิจ 8 ประการ และทางสิ่งแวดล้อม 5 ประการ แสดงให้เห็นว่าเงื่อนไขทางเศรษฐกิจมีความสำคัญและมีข้อคำนึงถึงสูงกว่าด้านอื่น

ในขั้นตอนการให้คะแนน กำหนดให้ทุกเงื่อนไขที่นำมาพิจารณามีค่าน้ำหนักที่เท่ากัน พร้อมกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนที่ชัดเจน การให้คะแนนทำโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้าน การออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม จำนวน 4 ท่าน การวิเคราะห์ผล มีการพิจารณาเปรียบเทียบแยกในแต่ละด้าน คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ร่วมกับการพิจารณาคะแนนรวมแล้วจึงทำการสรุปผล และมีการตรวจสอบผลการศึกษาตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิในงานพืชรหัสจำนวน 6 ท่าน ซึ่งได้ผลลัพธ์เป็นพื้นที่ที่ตั้งที่มีความเหมาะสมต่อการนำไปพัฒนาแนวทางออกแบบสถาปัตยกรรมพืชรหัสศิลปกรรมแห่งชาติ และนำกระบวนการศึกษาไปพัฒนาเป็น “คู่มือการร่าง TOR การประกวดแบบอาคารภาครัฐ: เนื้อหาและขั้นตอน” ต่อไป

ตารางที่ 4 ตารางแสดงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาพื้นที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ

องค์ประกอบ	หัวข้อพิจารณา	เกณฑ์	คุณลักษณะที่นำมาพิจารณา	เกณฑ์การให้คะแนน	Good	Somewhat good	Average	Need improvement	Limited
พื้นที่ตั้ง	ขนาดและสัดส่วนของพื้นที่	สังคม	การส่งเสริมสถาปัตยกรรม	ลักษณะพื้นที่ส่งเสริมงานสถาปัตยกรรมมากกว่า เช่น มีมุมมองสู่ตัวอาคารที่ดี มีค่าน้ำหนักสูงกว่า	5	4	3	2	1
		เศรษฐกิจ	Buildable Area (OSR) ปริมาณพื้นที่ก่อสร้างได้	ปริมาณพื้นที่ก่อสร้างได้มีค่ามากกว่าให้ค่าน้ำหนักสูงกว่า เนื่องจากมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงกว่า	5	4	3	2	1
		สิ่งแวดล้อม	การควบคุมความหนาแน่นของพื้นที่ (FAR)	FAR มีค่าต่ำกว่าถือว่ามีความเหมาะสมมากกว่า ได้ค่าน้ำหนักสูงกว่า เนื่องจากมีพื้นที่เปิดโล่งมาก	5	4	3	2	1
	ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมเดิมภายในพื้นที่	สังคม	-	-	5	4	3	2	1
		เศรษฐกิจ	ค่าใช้จ่ายในการพัฒนาพื้นที่ เช่น ดัดถมดิน การปรับสภาพพื้นที่	หากมีค่าใช้จ่ายในการพัฒนาพื้นที่น้อยกว่า ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูงกว่า เนื่องจากลดต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ของการพัฒนาโครงการ	5	4	3	2	1
		สิ่งแวดล้อม	คุณค่าทางนิเวศวิทยาของพื้นที่	หากพื้นที่มีคุณค่าทางนิเวศวิทยาต่ำกว่า ได้รับการประเมินค่าน้ำหนักสูงกว่า เนื่องจากมีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมน้อยกว่า	5	4	3	2	1
พื้นที่ตั้งและบริบท	ลักษณะพื้นที่โดยรอบและอาคารข้างเคียง	สังคม	ผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการต่ออาคารโดยรอบ	หากมีผลในเชิงบวกต่อการใช้งานอาคารโดยรอบ เช่น สร้างความเป็นชุมชน ให้บริการกับชุมชน ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง หากมีผลกระทบเชิงลบ เช่น ชัดขวางการเข้าถึงอาคารอื่น ให้ประเมินค่าน้ำหนักต่ำลงตามลำดับ	5	4	3	2	1
		เศรษฐกิจ	ข้อจำกัดในการก่อสร้าง	หากอาคารข้างเคียงและพื้นที่โดยรอบ มีผลให้การก่อสร้างอาคารเป็นไปได้ยาก ให้ประเมินค่าน้ำหนักต่ำ เนื่องจากเพิ่มต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ของการพัฒนาโครงการ	5	4	3	2	1
		สิ่งแวดล้อม	คุณลักษณะของสภาพภูมิอากาศเฉพาะถิ่น (Micro Climate)	หากอาคารโดยรอบมีอิทธิพลในเชิงบวกกับพื้นที่ตั้งโครงการ เช่น ช่วยลดความร้อนหรือสร้างทางลม ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง ในทางกลับกัน หากอาคารข้างเคียงส่งผลเชิงลบ เช่น มีแสงสะท้อนที่รวมความร้อน ให้ประเมินค่าน้ำหนักต่ำลงตามลำดับ	5	4	3	2	1

ตารางที่ 4 ตารางแสดงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาพื้นที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ต่อ)

องค์ประกอบ	หัวข้อพิจารณา	เกณฑ์	คุณลักษณะที่นำมาพิจารณา	เกณฑ์การให้คะแนน	Good	Somewhat good	Average	Need improvement	Limited
พื้นที่ตั้งและบริบท	Landuse การใช้งานพื้นที่เดิม	สังคม	ความเกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาโครงการ (ในระดับผังเมือง)	ให้ประเมินค่าน้ำหนักตามความสามารถในการส่งเสริมกัน หากส่งเสริมกันมาก ให้ค่าน้ำหนักประเมินสูง	5	4	3	2	1
		เศรษฐกิจ	ค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งพื้นที่	หากมีค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งพื้นที่ต่ำ เช่น เป็นพื้นที่ว่างรกรากพัฒนา ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง หากมีค่าใช้จ่ายดังกล่าวสูง เช่น มีค่าการเวนคืนที่ดิน ให้ประเมินค่าน้ำหนักต่ำลงตามลำดับ	5	4	3	2	1
		สิ่งแวดล้อม	ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดกับพื้นที่	หากมีผลกระทบในเชิงบวก เช่น โครงการสามารถเพิ่มพื้นที่เปิดโล่งให้กับพื้นที่โดยรอบ หรือเพิ่มค่าการซึมน้ำกลับลงดินในพื้นที่เปิดโล่งได้มากขึ้น ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง หากมีผลกระทบเชิงลบ เช่น ลดพื้นที่รับน้ำ (Detention area) ของพื้นที่โดยรอบ ให้ประเมินค่าน้ำหนักต่ำ	5	4	3	2	1
	ความสะอาดปลอดภัยในพื้นที่ ความครบครันของระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	สังคม	การพัฒนาทางสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	หากพื้นที่มีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการครบครัน มีระบบรักษาความปลอดภัยที่ดี มีไฟฟ้าส่องสว่าง ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง	5	4	3	2	1
		เศรษฐกิจ	ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการโครงการ	หากมีการพัฒนาทางสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเรียบร้อยแล้ว และ/หรือมีระบบรักษาความปลอดภัยเดิม ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง กว่าพื้นที่ที่ต้องจัดหาเพิ่มเติม	5	4	3	2	1
		สิ่งแวดล้อม	ความเสี่ยงต่อปัญหา เช่น น้ำท่วม มลพิษ ภัยพิบัติอื่น ๆ	หากมีความเสี่ยงต่อปัญหาต่าง ๆ ต่ำ ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง และลดหลั่นลงตามลำดับ	5	4	3	2	1

ตารางที่ 4 ตารางแสดงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาพื้นที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ (ต่อ)

องค์ประกอบ	หัวข้อพิจารณา	เกณฑ์	คุณลักษณะที่นำมาพิจารณา	เกณฑ์การให้คะแนน	Good	Somewhat good	Average	Need improvement	Limited
บริบท	การรับรู้พื้นที่โครงการ	สังคม	การติดต่อสื่อสารกับภายนอก	หากพื้นที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนรอบข้างมาก หรือมีการติดต่อสื่อสารกับภายนอกได้สะดวก ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง	5	4	3	2	1
		เศรษฐกิจ	ความดึงดูดกลุ่มเป้าหมาย	หากพื้นที่สามารถเป็นจุดหมายตา หรือดึงดูดความสนใจจากชุมชนภายนอกได้ ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง	5	4	3	2	1
		สิ่งแวดล้อม	-	-					
	ความสะดวกในการเข้าถึง	สังคม	การเข้าถึงของกลุ่มเป้าหมาย	หากมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสำหรับกลุ่มเป้าหมายของโครงการ ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง และลดหลั่นลงตามลำดับความยากในการเข้าถึง	5	4	3	2	1
		เศรษฐกิจ	โอกาสที่มาของรายได้	หากโครงการเข้าถึงได้ง่าย เชื่อมต่อกับโครงข่ายสาธารณะ (หรืออาจเชื่อมต่อกับโครงข่ายสาธารณะในอนาคต) ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูงกว่าพื้นที่ที่เข้าถึงได้ยาก	5	4	3	2	1
		สิ่งแวดล้อม	-	-					
	โอกาสในการขยายตัว	สังคม	ความสามารถในการส่งเสริมกิจกรรมอื่น ๆ หรือการขยายตัวทางกิจกรรมและโครงการภายในพิพิธภัณฑ์	พิจารณาความสามารถของพิพิธภัณฑ์ในการส่งเสริมกิจกรรม หรือสร้างความร่วมมือกับพิพิธภัณฑ์อื่น หากหากมีโอกาสสูง ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง	5	4	3	2	1
		เศรษฐกิจ	โอกาสในการขยายตัวทางธุรกิจของพิพิธภัณฑ์	พิจารณาการขยายตัวเชิงพื้นที่ และ/หรือการพัฒนาทางกายภาพที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับโครงการ หากมีโอกาสสูง ให้ประเมินค่าน้ำหนักสูง	5	4	3	2	1
		สิ่งแวดล้อม	-	-					
	รวมผลคะแนน				100	80	60	40	20

ในการนี้ การพิจารณาเลือกพื้นที่ตั้งโครงการได้ข้อสรุปแล้วเป็นพื้นที่แห่งหนึ่งในบริเวณของเทคโนโลยี ซึ่งมีความเหมาะสมในทุกด้าน ได้แก่

4.2.1 ความเหมาะสมของพื้นที่ตั้งตามเงื่อนไขของงานพิพิธภัณฑ์ (Museological criteria)

โครงการเทคโนโลยีก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนให้มีการเร่งรัดสร้างสรรค์งานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ให้กับหน่วยงานหลักของประเทศในการรับรองการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศ เทคโนโลยีทำหน้าที่เป็นเสมือนชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยหลายหน่วยงาน รวมถึงองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อนำเสนอความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อภาคประชาชน

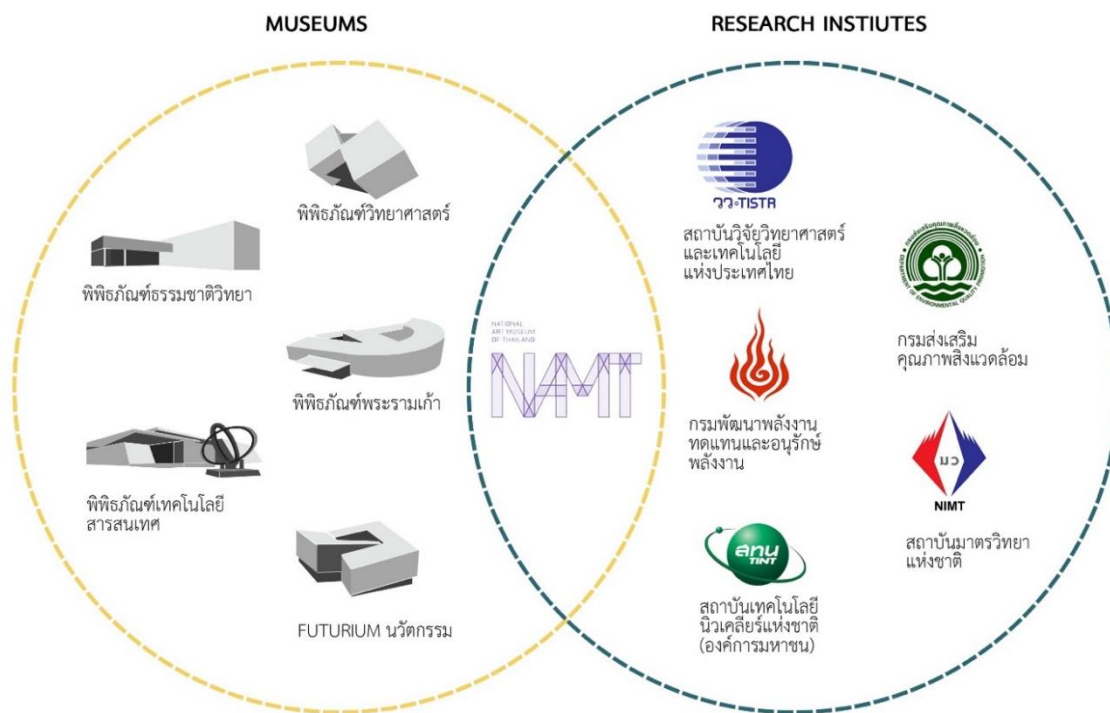
ภายในพื้นที่ ของเทคโนโลยี ประกอบไปด้วยส่วนของสถาบันทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้แก่ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) สถาบันมาตรวิทยาแห่งชาติ (คลองห้า) กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) สถาบันเทคโนโลยีนิวเคลียร์แห่งชาติ (องค์การมหาชน) สาขาคลองห้า กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สส.) รวมถึงมีพื้นที่ของกลุ่มอาคารองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ที่ประกอบไปด้วยพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา พิพิธภัณฑ์เทคโนโลยีสารสนเทศ และพิพิธภัณฑ์พระรามเก้า และศูนย์นวัตกรรมแห่งอนาคตที่กำลังดำเนินการก่อสร้างอยู่ในขณะนี้ โดยสถาบันต่าง ๆ อาจช่วยส่งเสริมบรรยากาศของการเรียนรู้ให้กับพิพิธภัณฑ์ที่จะสร้างขึ้นใหม่

ภาพที่ 5 ภาพอาคาร Futorium ที่กำลังก่อสร้าง คาดว่าแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2566

ที่มา : โครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติฯ

เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี

ภาพที่ 6 แผนผังแสดงความสัมพันธ์ของพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติฯ กับอาคารอื่นในเทคโนโลยี
ที่มา : โครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติฯ
เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี

สิ่งสนับสนุนทางสาธารณูปโภคและสาธารณูปการของเทคโนโลยีมีความสมบูรณ์ ระบบเส้นทางคมนาคมและการรักษาความปลอดภัยในพื้นที่แสดงถึงความสามารถในการรองรับการจัดเก็บและการจัดการวัตถุพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้การจัดตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติเพิ่มเป็นส่วนขยายตัวของโครงการ ยังมีความสอดคล้องของเป้าหมายของโครงการที่มีต่อสังคมมากขึ้น กระตุ้นให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างความรู้ที่ผลิตในสถาบันการศึกษากับชุมชนที่จะได้รับประโยชน์จากความรู้นั้น ๆ

4.2.2 ความเหมาะสมตามเงื่อนไขทางเศรษฐศาสตร์ (Economic considerations)

เทคโนโลยีเป็นที่รับรู้ในสังคมไทยว่าเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ในเชิงการศึกษาเรียนรู้ การตั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ ณ เทคโนโลยีจึงมีความสามารถในการดึงดูดผู้เยี่ยมชมให้ขยายความสนใจจากวิทยาศาสตร์มาสู่ศิลปกรรม เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์ทั้งสองแขนง อันมีความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาการศึกษาของภาครัฐโดยพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมแห่งชาติ นอกจากจะได้รับผลประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอาคารองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ยังสามารถส่งเสริมโครงการในพื้นที่เดิม ด้วยการเพิ่มกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ได้แก่ ผู้สนใจในทางศิลปะและนักเรียน นักศึกษาทางด้านศิลปกรรม ให้กับทางโครงการเดิมได้อีกด้วย

กระบวนการเลือกที่ตั้งโครงการพิพิธภัณฑสถานมีขั้นตอนที่เป็นระบบ โดยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) การพิจารณาพื้นที่ตั้งในระดับมหภาค (Macro-scale) คือ การกำหนดรูปแบบพิพิธภัณฑสถานสัมพันธ์กับย่านที่ตั้งตามความต้องการของโครงการ ได้แก่ การคำนึงถึงความสัมพันธ์ของพิพิธภัณฑสถานต่อพื้นที่ในเชิงนโยบาย ตลอดจนการพัฒนาพื้นที่ในภาพกว้าง และ 2) การเลือกที่ตั้งโครงการในระดับจุลภาค (Micro-scale) ซึ่งมีเกณฑ์การพิจารณาพื้นที่ตั้ง ได้แก่ คุณลักษณะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ตั้ง ที่สอดคล้องกับความต้องการใช้งานพื้นที่ของงานพิพิธภัณฑสถานและเป็นไปตามข้อคำนึงถึงในการออกแบบงานภูมิสถาปัตยกรรมของโครงการโดยทั่วไป โดยบทความเรื่องนี้ ได้แสดงให้เห็นการประยุกต์ใช้เกณฑ์ดังกล่าว ในการเลือกที่ตั้งโครงการออกแบบพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติเนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี ซึ่งมีการสรุปผลเป็นรูปแบบพิพิธภัณฑสถานี่สร้างขึ้นใหม่ในเขตพื้นที่นอกเมืองที่มีความสัมพันธ์กับองค์การพิพิธภัณฑสถานวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่เดิม เกิดเป็นกลุ่มพิพิธภัณฑสถานี่สะท้อนเป้าหมายของแผนงาน “พิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติ” ภายใต้โครงการจัดตั้งวิทยสถานสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ (Thailand Academy of Social Sciences, Humanities and Arts) หรือ “ธัชชา” (TASSHA) ในการผสมผสานศิลปะและวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกัน ทั้งยังส่งเสริมการขยายตัวของศูนย์กลางทางด้านการศึกษาศาสตร์ของประเทศไทยออกไปยังภูมิภาคอีกด้วย

การศึกษาวិจัยได้เสนอแนะการกำหนดเกณฑ์เพื่อเลือกที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานี่อาจนำไปประยุกต์ใช้ในการเลือกที่ตั้งโครงการออกแบบในลักษณะคล้ายคลึงกันต่อไป ข้อเสนอแนะนี้ ได้จัดพิมพ์เป็นส่วนหนึ่งของเอกสาร “คู่มือการร่าง TOR การประกวดแบบอาคารภาครัฐ: เนื้อหาและขั้นตอน” ซึ่งทางโครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติฯ จะได้เผยแพร่ต่อไป

6. กิตติกรรมประกาศ

บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการสำหรับการออกแบบพิพิธภัณฑสถานศิลปกรรมแห่งชาติเนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 250 ปี (ระยะที่ 1 และระยะที่ 2) ภายใต้การสนับสนุนของวิทยสถานสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ หรือ “ธัชชา” โดยโครงการวิจัยฯ ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 และ 2565 ทางคณะนักวิจัย ขอขอบพระคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติผู้เป็นหน่วยงานเจ้าของทุนและมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้โอกาสในการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการประกวดแบบสถาปัตยกรรมในอนาคตมา ณ ที่นี้

7. เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา ชาติภักดี และ ดิอานา คาซา. (2565). พลวัตของพิพิธภัณฑสถานไทย: ความหมายใหม่ในสถานที่เดิม. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 22(3), 355-370.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2542). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่องการสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่, กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล. (2562). การเลือกที่ตั้งโครงการ, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เจ ประพันธ์.
- ฐาปกรณ์ ทองคำนุช, เกษวดี พุทธิภูมิพิทักษ์ และอรรณพ ศิริสวัสดิ์ อภิขยกุล. (2564). การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทยด้วยแนวคิดพิพิธภัณฑสถานี่จุดหมายปลายทาง. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 15(1): 38-52.
- ธนพล วัฒนจินดาเลิศ และเทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. (2561). บทเรียนจากงานปรับปรุงอาคารอนุรักษ์ริมถนนราชดำเนิน: กรณีศึกษาอาคารนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ และหอสมุดเมืองกรุงเทพฯ. *สารคดี*, 1(2): 337-348.

- ธาดาพัฒน์ ลิมาภรณ์วณิชย์. (2564). เทคโนโลยีที่สนับสนุนการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์. *วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม*, 21(2): C1-C15.
- สมชัย สราญสิริวัริรักษ์ และ สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. (2559). รูปแบบการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์บริษัทการบินไทย. *Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 9(3): 1350-1369.
- สำนักงานสถานนโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (2562). *นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2570 และแผนด้าน วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565*.
- Johanson, L. B. and Olsen, K. (2010). Alta Museum as a Tourist Attraction: The Importance of Location. *Journal of Heritage Tourism*, 5(1): 1-16.
- Kochergina, E. (2017). Urban Planning Aspects of Museum Quarters as an Architectural Medium for Creative Cities. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 245 (052031): 1-12.
- Martha, L. and A. Kotsaki (2015). The Museum Culture as a Means of Conjunction of the Urban and Rural Environment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 175: 601-606.
- Paül i Agustí, D. (2014). Differences in the Location of Urban Museums and their Impact on Urban Areas. *International Journal of Cultural Policy*, 20(4): 471-495.
- Rautenstrauch, B. (1974). Siting: Study and Choice of the Site. *Museum International*, 26(3-4): 135-156.
- Sae-Wang, R. (2017). Cultural Heritage Management in Thailand: Common Barrier and the Possible Way to Survive. *Humanities, Arts and Social Sciences Studies*, 17(2), 133-159.
- Sasaki, M. (2010). Urban Regeneration through Cultural Creativity and Social Inclusion: Rethinking Creative City Theory through a Japanese Case Study." *Cities* 27: S3-S9.
- Silberberg, T. (2012). *Manual of Museum Planning: Sustainable Space, Facilities, and Operations*. Maryland: AltaMira Press.
- Tien, C-C. (2010). The formation and impact of museum clusters: two case studies in Taiwan. *Museum Management and Curatorship*, 25(1): 69-85.